

Pla Barcino. Recuperació i posada en valor del patrimoni de la ciutat romana

Mesura de Govern

B
BC
BN

Mesura de Govern

Pla Barcino. Recuperació i posada en valor del patrimoni de la ciutat romana.

Comissió de Cultura, Coneixement, Creativitat i Innovació.

Juny 2012.

D'acord amb la proposta de l'equip de govern per a l'impuls a la gestió del patrimoni cultural de la ciutat (Mesura de govern de Gener de 2012), segons la qual es reorganitzava el Servei d'Arqueologia com a òrgan tècnic que agrupava el conjunt dels serveis arqueològics, se li assignava la missió d'impulsar la recerca, el coneixement i la divulgació al voltant de l'arqueologia a Barcelona, per tal de fomentar la seva salvaguarda i promoure'n la seva divulgació.

Aquesta necessitat de protecció passa per disposar d'un bon coneixement global del patrimoni arqueològic de tot el terme municipal. L'Ajuntament, ha de ser el garant de l'equilibri entre la preservació i la salvaguarda del patrimoni arqueològic i per tant ha de posar en pràctica tot un conjunt de mecanismes preventius. El seu objectiu és el de la planificació global de tot el conjunt de treballs que s'han de dur a terme, des de la detecció de les entitats arqueològiques fins a la difusió dels resultats de la intervenció, tant dins la comunitat científica com als ciutadans.

Donada la importància cabdal del període romà per a la història de la ciutat, i la necessitat de promoure un millor coneixement i difusió del patrimoni de la Barcelona romana, l'equip de govern proposa amb aquesta Mesura la **posada en marxa del Pla Barcino, un pla per a la recuperació i difusió de la ciutat romana**. Un Pla, per donar a conèixer els tresors patrimonials de la ciutat, i promoure el retorn social d'aquest patrimoni. Un Pla, a més, que per les característiques del patrimoni que aborda té una important dimensió nacional donada la important transcendència pel país del patrimoni romà de la seva capital.

» 01. La Barcelona romana, una ciutat per descobrir.

La ciutat de Barcelona va ser fundada per l'emperador August, l'any 10 a C, com a colònia *Iulia Augusta Faventia Paterna Barcino ex novo*. Això no vol dir que el territori no estigues ocupat amb anterioritat, ja que està documentada una ocupació des d'època prehistòrica. En època romana era una petita ciutat, amb un marcat caire comercial i administratiu. Cap a la tardor antiguitat, Barcelona pren força i poder, arribant a ser la capital del regne visigot.

Els darrers 80 anys la Barcelona romana ha anat sortint a la llum en nombroses excavacions arqueològiques. El coneixement acumulat sobre Barcino és molt gran i ha donat peu a un nombre important de publicacions especialitzades. Malauradament però, només una part d'aquest coneixement s'ha fet accessible al gran públic, tant als barcelonines com als nombrosos visitants de la ciutat. Alguns indrets han estat museïtzats i són visitables avui en dia, d'altres esperen el seu moment i d'altres s'han estudiat i han quedat registrats però mai es podran visitar.

L'Ajuntament de Barcelona vol donar a conèixer Barcino, posant en valor la importància del patrimoni arqueològic en la promoció del projecte cultural per la ciutat. Això passa d'una banda, per la capacitat que tingui l'arqueologia romana de Barcelona d'esdevenir un focus d'atenció important i positiu de la ciutadania barcelonina, que generi consciència social al voltant de la importància del propi patrimoni

cultural, i, d'altra banda, per la capacitat d'esdevenir una peça clau en la projecció de la ciutat com una capital cultural de referència a Europa i el Mediterrani.

El **Pla Barcino** està dissenyat per a convertir en resultats tangibles aquestes capacitats, dins de les funcions del remodelat Servei d'Arqueologia, incidint en la transparència i el coneixement del nostre passat, a través de més de 100 anys d'intervencions arqueològiques.

El sentit de totes les intervencions previstes preveuen el retorn social del patrimoni a la ciutat. A través del Pla Barcino es vol promoure, precisament, la integració del patrimoni de Barcino en l'entorn de proximitat i en l'entorn de la ciutat. Conèixer millor el nostre patrimoni és la millor manera per a estimar-lo i per tant per a preservar-lo.

» 02. Els objectius i les línies d'actuació del Pla Barcino

L'objectiu principal del **Pla Barcino** és impulsar una gestió creativa del patrimoni arqueològic romà de Barcelona per tal de que aquest patrimoni pugui contribuir de manera positiva a satisfer les necessitats actuals de la societat barcelonina. Cal recordar que Barcino va ser fundada l'any 10 a C, per tant ens trobem davant del bimil·lenari de la ciutat, fet que es pot aprofitar per a fomentar el coneixement, a diversos nivells, de la primera colònia fundada per l'emperador August, fins l'inici de l'edat mitja.

Per assolir aquest objectiu principal s'han plantejat quatre objectius específics:

- **Il·lusionar** a la ciutat amb un ambiciós projecte de recerca arqueològica que sigui capaç de generar un vincle emocional entre la ciutadania actual i la Barcino romana.
- **Promoure** esdeveniments de caire internacional que generi l'interès dels mitjans de comunicació i permeti posicionar l'arqueologia romana com un dels elements de referència de l'oferta turística de la ciutat.
- **Facilitar** al públic general el gaudi del coneixement de la Barcino romana, posant a l'abast dels veïns i dels turistes de Barcelona les eines que permetin fer-ho, de manera eficaç, interessant i atractiva.
- **Valoritzar i fer accessible** a la ciutadania en general i, de manera específica, als col·lectius amb discapacitats els indrets arqueològics ja visitables i aquells descoberts en els darrers anys que siguin més interessants i tinguin més possibilitats de generar visitants.

Per poder assolir els objectius proposats, s'establiran tres línies d'actuació:

- **Recerca i documentació.** Aquesta línia d'actuació és una peça clau i un element prioritari del Pla Barcino. Existeix un gran volum de documentació al voltant de la Barcelona romana, la majoria d'ella es troba al Centre de documentació del Servei d'arqueologia (a més de la dipositada a l'Institut d'Estudis Catalans – Arxiu Josep de Calassanç Serra Ràfols, i a l'Arxiu de Cervera – Fons Duran i Sanpere). Per tot això, amb el Pla Barcino es vol promoure:
 - Nous projectes de recerca al voltant d'aquesta documentació que generi nou coneixement al voltant de Barcino.
 - Recuperació i promoció de donacions de material arqueològic sorgit de totes les intervencions arqueològiques des de fa 100 anys a la ciutat.
 - Impuls de noves publicacions sobre la Barcelona romana.
- **Musealització d'espais.** Desenvolupament d'un projecte museogràfic, projectes de senyalització, creació d'itineraris, projectes d'accessibilitat.
- **Excavacions programades.** Realització d'excavacions en zones d'interès en el marc d'un projecte de recerca, el que es coneix com a Arqueologia programada.

» 03. Programa per al desenvolupament del Pla Barcino

La posada en marxa del Pla Barcino implica el desenvolupament de tres projectes transversals que incideixen en els objectius d'accessibilitat, divulgació, intervenció i recerca sobre el patrimoni de la Barcelona romana. Aquests tres projectes són:

- Projecte Barcino Accessible
- Projecte Smart Barcino
- Castalia. Carta arqueològica

Projecte Barcino Accessible

Aquest projecte està pensat per a facilitar l'accés als espais de la Barcelona romana. Ha d'anar precedit per un estudi detallat sobre els diferents indrets actualment visitables o potencialment visitables de la ciutat.

Una primera diagnosi ha de permetre avaluar els costos d'obertura dels diferents espais arqueològics, així com establir un full de ruta on es defineixin les prioritats en la llista d'indrets arqueològics susceptibles de ser valoritzats o museïtzats. Aquesta diagnosi dedicarà una atenció prioritària a la qüestió de l'accessibilitat per a persones amb discapacitats motrius o de percepció.

Cal recordar que, donar a conèixer no és només posar en valor, hi ha altres formes de presentar i interpretar el patrimoni arqueològic. És necessari un equilibri de costos, cal restaurar, condicionar i després mantenir el centre. L'obertura d'un nou espai, no s'ha de comptabilitzar només amb el cost del projecte, sinó s'ha de preveure el que costarà el manteniment per què el centre no perdi qualitat, i pugui restar obert.

La innovació i la creativitat seran al centre de les propostes del Pla Barcino. Promoure noves maneres d'interpretar i presentar el patrimoni poden suplir la museïtzació d'alguns espais.

Projecte SmartBarcino. Mapa intel·ligent de la Ciutat Romana de Barcelona

Aquest projecte està pensat per a posar a disposició del gran públic una eina tecnològica eficaç per tal de que pugui gaudir de manera interessant i entretinguda de l'arqueologia romana de la ciutat.

El projecte SmartBarcino se sustenta en dues grans potes, d'una banda en la creació d'una potent eina web concebuda per tal de ser modèlica en la difusió del patrimoni arqueològic i, d'altra banda, en la creació d'una família d'aplicacions per a smartphones, pensades per a satisfer les necessitats de diferents públics, des del turista curiós fins a l'especialista, passant pel públic familiar.

La web ha de permetre als usuaris fer un recorregut per espais de Barcino (els visitables i el no visitables) mitjançant una mapa intel·ligent programat per fer recerques i guardar itineraris. A la web els usuaris hi trobarien també publicacions, hemeroteca, reproduccions virtuals, vídeos, entrevistes, etc.

Aquest projecte estarà amb relació amb el projecte MES: L'estratègia TIC de l'Ajuntament de Barcelona al servei de la ciutat i dels ciutadans, aprovat com a mesura de govern de la sessió del Consell Municipal del dia 30 de març de 2012.

Castalia. Carta arqueològica

La realització de la carta arqueològica permetrà un gran avenç en el coneixement de Barcino, pel que fa a la seva topografia i evolució urbana. El desenvolupament d'aquest projecte planteja la realització d'una bona planimetria de la ciutat romana i una revisió de tota la documentació existent.

L'objectiu de la carta arqueològica de Barcelona és generar un conjunt d'informació, unificada, on quedi recollida tota la documentació del patrimoni arqueològic de la nostra ciutat, per tal d'elaborar un document essencialment orientat vers l'anàlisi, diagnòstic i avaluació dels dipòsits estratigràfics del subsòl, i del patrimoni construït, en estreta relació amb la gestió urbanística de l'Ajuntament.

S'ha creat un projecte global de documentació i recerca on s'engloba la diagnosi amb la investigació. Els documents d'avaluació del potencial arqueològic d'un indret més que una eina de gestió són un instrument de reflexió de la ciutat.

Per a permetre la màxima divulgació de la Carta arqueològica s'ha creat una base de dades en programari lliure. Hi ha dos tipus de fitxes, d'intervencions arqueològiques i d'elements (muralla, aqüeducte, etc.). Aquesta base de dades s'ha bolcat al sig corporatiu de l'Ajuntament, on es generarà cartografia cronotemàtica.

» 04. Espais d'actuació del Pla Barcino

Els espais prioritaris de la ciutat sobre els que intervindrà el Pla Barcino són:

- La Muralla Romana
- Domus
- L'aigua a la ciutat romana
- Fòrum
- Temple d'August
- Conjunt Episcopal: Aula i Baptisteri
- Vil·la romana de la Sagrera
- Excavacions programades a Sant Just i Pastor

A continuació s'inclou una breu descripció de cadascun dels espais.

Muralla romana

Les muralles romanes són l'element que més identifiquen la Barcino romana i baix-imperial. Han perdut la seva funció primigènia d'element defensiu, però sí que conserva la seva part simbòlica i d'imatge del poder imperial.

Malgrat ser el monument més representatiu és, encara, un gran desconegut, i ens proposem avançar en el coneixement dels dos recintes emmurallats de la Barcino romana i definir un protocol d'actuació, per tal d'unificar tota la documentació.

La Muralla de Barcelona té, a més, el caràcter de Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN), el que el marca com un patrimoni especialment significatiu pel país, que requereix d'una especial atenció per les polítiques patrimonials de la ciutat.

- i) **Tram Sotstinent Navarro.** Hi ha la previsió de l'enderrocament de dos edificis el que permetrà alliberar part del llenç exterior de la muralla baix imperial. Caldrà començar a definir el protocol d'actuació, documentar l'estructura en la seva totalitat. Fer un estudi de totes les empremtes que han quedat del seu canvi de funció al llarg dels segles. I, per finalitzar restaurar i consolidar els paraments, cosa que també pot portar a fer una reflexió sobre els diversos procediments..
- ii) **Baixada Viladecols/Plaça Traginers.** Aquest és un punt rellevant de la muralla, ja que estem a una de les cantonades de la façana marítima, que era la més important de la ciutat. Hi ha previst un estudi històric, i una primera fase d'arqueologia de l'arquitectura, per documentar tots els paraments, i les diverses fases. Posteriorment s'haurà de restaurar i consolidar el parament de la muralla i torre. Senyalització, seguint el model ja existent. En aquest indret hi ha un nou factor a tenir en compte, existeix un edifici, amb una antiguitat com a mínim d'època gòtica, que es va començar a restaurar, però des dels anys 60 del segle XX, està totalment abandonat. S'hauria de fer un estudi documental, posteriorment mirar una possible funcionalitat de l'edifici i encarregar un projecte de rehabilitació global de l'espai.
- iii) **Sector Sud/Est.** Aquest és el sector més desconegut de tot el traçat de la muralla romana, s'hi ha fet poques intervencions. El primer que es podria fer és un estudi documental, per a poder tenir una primera previsió si es conserva l'estructura defensiva o si ha desaparegut.

© Núria Miró

© Núria Miró

© Pep Parer

Domus

A Barcino s'han conservat diverses domus de personatges d'elit de la ciutat. Aquest espais ens permeten saber com vivien els romans de Barcino, i l'evolució de l'arquitectura domèstica des de la fundació de la colònia fins l'antiguitat tardana.

- i) **Sant Honorat.** En aquests moments aquest espai està obert al públic, però manca el projecte museogràfic definitiu, que s'enllestirà dins d'aquest Pla. És un espai gestionat pel MUHBA, en col·laboració amb el

© Francesc Xavier Florensa - ATICS

departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya.

- ii) **Avinyó, 15**. Aquesta domus es troba en un edifici de propietat municipal, cosa que pot afavorir la seva musealització. A banda cal recordar el conjunt de pintura mural recuperada, únic en aquests moments a la nostra ciutat. Per poder tirar endavant el projecte d'Avinyó, 15 es preveu la restauració, consolidació i estudi de tot el conjunt de pintura mural, ja que és l'element més significatiu d'aquesta intervenció, tot i que també hi ha les estructures de la casa, paviments de mosaic, i a la finca es conserva part de la muralla romana i una de les torres.

© Adriana Vilardell

- iii) **Arxiu Administratiu**. Hi ha prevista la finalització de les obres de l'Arxiu Administratiu Contemporani, arran de la represa i finalització de les obres es proposa una actuació amb una de les domus més ben conservades de la ciutat, amb uns paviments monumentals de mosaic, i un conjunt termal privat, on es conserva tot el recorregut del bany.

© Luis González

- iv) **Plaça Antoni Maura**. Al subsòl de l'actual plaça Antoni Maura, a la cantonada amb Via Laietana es va documentar les restes d'una vil·la suburbana de Barcino. Es conserven diversos àmbits, un pavimentat amb un mosaic, i una estructura absidada. Aquest indret va jugar un paper important en el procés de cristianització del suburbium de Barcino. A època tardoantiga la zona esdevé necròpolis, destacant un enterrament singular amb una lauda sepulcral de mosaic, on hi ha representats l'alfa i omega.
Es planteja fer un estudi de tota la documentació generada a la intervenció de l'any 1954, i l'any 1989. També cal redactar un nou projecte museogràfic d'acord amb les darreres recerques, adequant-lo al discurs de l'explicació de l'evolució de la colònia.

Fòrum

Aquest projecte està pensat per a generar una major consciència envers l'arqueologia per part de la ciutadania. L'eix central del projecte *Fòrum Barcino* és la descoberta de l'antic fòrum romà de la ciutat que, segons totes les hipòtesis, es troba, en part, sota la Plaça Sant Jaume. El fet que un mateix indret hagi esdevingut el centre de la vida ciutadana al llarg de dos mil anys té una extraordinària força simbòlica que de ben segur pot generar una gran empatia amb la ciutadania vers l'arqueologia.

El projecte s'estructura en dues parts. D'una banda la recerca arqueològica i, d'altra banda, la difusió. Pel que fa a la recerca arqueològica inclourà la prospecció amb georadar per determinar estructures existents, sondejos arqueològics per descobrir les estructures, estudi dels materials trobats, publicació de

resultats. Es promourà la implicació en aquesta recerca d'alguna universitat catalana i d'alguna estrangera. Pel que fa a la difusió, caldria detallar un programa que inclogués la relació amb els mitjans de comunicació i l'organització d'un sistema de visites mentre es fa la recerca.

Temple d'August

El temple romà de Barcino, data del segle I i va ser un dels primers dedicats a la figura de l'emperador divinitzat, al diví August, fundador de la ciutat. Es tracta d'un monument de gran simbolisme, ubicat a la part més alta de la colònia, a un dels cims de l'anomenat Mons Taber.

Pel que fa al temple, s'ha de fer més visible per la ciutadania, i donar-lo a conèixer al públic ciutadà i als visitants. Es proposa la posada en marxa d'un projecte de recerca del monument i, arran dels resultats, proposar les mesures per a la seva posada en valor.

© Núria Miró

L'aigua a la ciutat romana

- i) **Aqüeducte**. L'estudi de l'abastament d'aigua de la colònia és una de les recerques que fa temps s'estan duent a terme des del Centre de Documentació. En relació a aquest pla, es pot pensar com incorporar més les restes monumentals de l'aqüeducte a la ciutat, i donar-les a conèixer als ciutadans i visitants. Coneixem el traçat de l'aqüeducte, des del seu naixement a unes fonts properes al riu Besòs, fins la seva entrada a la ciutat per la plaça Nova. Aquest element ens podria ajudar a portar el pla Barcino, fora del districte de Ciutat Vella, ja que es conserva un bon tram de la conducció soterrada a Sant Andreu, al carrer del Coronel Monasterio.
- ii) **Conjunts termals**. Barcino tenia un bon nombre de conjunts termals, tant públics com privats. El seu estudi ajudarà a conèixer millor la gestió de l'aigua a època romana, així com els costums higiènics i lúdics dels romans.

© Pepe Herrero

© Daniel Alcubierre

Conjunt Episcopal. Aula i Baptisteri

Dins del subsòl del Museu d'Història es troben dos elements cabdals tancats al públic, que formen part del conjunt episcopal de Barcino, tant ben estudiat i publicat. Hi ha un projecte redactat de posada en valor de tot el conjunt, totalment relacionat amb el discurs de la resta de l'espai. Per tirar endavant aquest projecte es comptarà amb la col·laboració del Museu d'Història, ja que n'és el gestor i aquest indret en forma part.

Vil·la romana a l'entorn del Pont del Treball Digne

La descoberta d'una vil·la romana a l'entorn del Pont del Treball Digne, entre els districtes de Sant Andreu i Sant Martí, va donar lloc a una primera fase d'intervencions arqueològiques amb resultats notables: un mosaic i un conjunt de pintures. Aquestes restes estan en aquests moments en restauració per part del Servei d'arqueologia, a l'espera de la seva futura exhibició a l'entorn de la Sagrera. La segona fase d'aquestes intervencions queda a l'espera de la continuació de les obres per part del promotor Adif per a retirar el talús i reprendre les excavacions arqueològiques a la zona de la vil·la.

Excavacions programades

Hi ha la previsió de fer noves excavacions programades, a llocs claus per tal d'avançar en el coneixement de Barcino.

- i) *Sant Just i Pastor*. S'ha iniciat la recerca arqueològica a la basílica de Sant Just i Pastor, on es hi ha uns objectius clars d'estudi, des de la trama urbana de la ciutat fundacional, la seva evolució, l'abastament d'aigua a la colònia, la Barcino tardoantiga i la primera cristianització de la ciutat.

© Josefa Huertas

» 05. Pla de treball per a la posada en marxa del Pla Barcino

El Pla Barcino estarà dirigit i gestionat des del Servei d'Arqueologia de Barcelona, però per tal d'assolir el màxim rigor, ha de ser un projecte interdisciplinari, on treballin diversos professionals i institucions. El projecte comptarà amb la col·laboració de diverses personalitats i experts que actuaran en l'assessorament de les diverses propostes.

El conjunt d'intervencions per a dur a terme el Pla Barcino tenen un pressupost previst de 2.150.000 euros, pendent de l'aprovació del Pla d'inversions municipals (PIM).

L'horitzó temporal del Pla és evidentment el del mig-llarg termini, amb l'objectiu de consolidar la recerca i divulgació del patrimoni romà en les polítiques culturals de la ciutat d'una manera definitiva. Malgrat això, durant el present mandat l'equip de govern preveu donar un impuls particular a diverses intervencions i projectes per a la posada en marxa del Pla. El calendari immediat que es proposa és el següent:

>Any 2012

- ❖ Presentació de la Carta arqueològica de Barcelona (desembre 2012)
- ❖ Intervencions a Sant Just i Pastor
- ❖ Intervencions al tram de la muralla de Sotstinent Navarro (2012-2013)
- ❖ Intervencions a l'Aqüeducte
- ❖ Baixada de Viladecols (Estudi documental i arqueologia vertical)
- ❖ Estudi documental restes Vil·la romana

>Any 2013

- ❖ Planimetria muralla
- ❖ Intervencions a Avinyó 15
- ❖ Intervencions a Aula i Baptisteri
- ❖ Intervencions a Sant Honorat
- ❖ Estudi i periodització de la resta d'intervencions
- ❖ Publicació sobre la façana marítima de Barcino

Any 2014

- ❖ Promoció de la línia d'intervenció
- ❖ Esdeveniment científic internacional vinculat al Pla Barcino
- ❖ Consolidació del projecte Smart Barcino
- ❖ Consolidació de la línia de recerca i documentació-